Jag har inte råd att slösa bort min tid på att tjäna pengar

En studie kring effekter av informationsvinkling och preferenser inför val av pensionsålder

Alexander Brusmark, Jonathan Dandemar, Frida Jonsson,
Astrid Karlsson, Mindy-Li Nixon & Christina von Tell

Sammanfattning

Med denna studie ämnas att undersöka om information kring pensionsval presenterad utifrån så kallad förlustvinkling (eng. loss-framing) av tid eller pengar kan påverka vid vilken ålder människor väljer att gå i pension oavsett individens preferens av just tid eller pengar. Det förväntade resultatet var att information vinklad mot förlust av antingen tid eller pengar påverkar människors beslut kring när de väljer att gå i pension, det vill säga tidigt eller sent. Två versioner framställdes därför av en enkät där informationstext om pension vinklades. Den ena texten framställde genom förlustvinkling pengar och därmed en sen pensionsålder som mer fördelaktigt, medan den andra texten framställde tid och därmed tidig pensionsålder som mer fördelaktigt inför valet av pensionsålder. Enkäten besvarades elektroniskt av totalt 370 deltagare, varav 338 användes för analys. Resultatet av enkätundersökningen visade att valet av pensionsålder kan påverkas av hur information kring detta vinklas.

Inledning

Att gå i pension innebär för många människor en ny period i livet som medför ett nytt sätt att leva på. Valet av vid vilken ålder man går i pension påverkar i stor utsträckning hur livet som pensionär kommer att se ut, därför är det ett viktigt och ibland svårt beslut att fatta. I stort innebär det ett val mellan att leva en kortare tid som pensionär med en högre pensionsinkomst i och med att man arbetar längre, alternativt att man arbetar kortare och får mer tid som pensionär fast med lägre pensionsinkomst. Valet står alltså mellan tid eller pengar och detta beslut är vad som undersöks i denna studie.

Individer kan ha mycket olika referensramar för att utvärdera sina liv (Rapkin och Fischer, 1992). Med bakgrund av det syftar studien till att ta med tidigare preferenser som en variabel för beslutsfattande, men framförallt hur informationen kring beslutet framställs. Därför undersöks huruvida information kring pension vinklad med fokus på antingen tid eller pengar påverkar människors val av pensionsålder jämfört med deras tidigare preferens. Anledningen till varför beslutsfattande i relation till just pensionsålder är intressant att undersöka är för att det är ett stort livsbeslut. Tidigare studier kring beslutsfattande har främst fokuserat på mindre beslut. Det är därför intressant att se om informations-vinkling har en effekt även vid sådana större val.

Syfte

Syftet med denna studie var att undersöka om vinklad information kring pensionsålder baserad på förlust av tid eller pengar kan påverka människors beslut angående vid vilken ålder de väljer att gå i pension. Detta ställdes i relation till individens tidigare preferens av tid eller pengar. Studiens förväntade resultat var att framställning av information genom förlustvinkling kan få en individ att gå emot sin preferens vid ett större livsbeslut såsom val av pensionsålder.

Teoretisk bakgrund

Inom psykologi har två system studerats för tänkande och kognition, dessa brukar benämnas det snabba och det långsamma systemet (Kahneman, 2011). Kahneman (2011) menar att dessa bygger på Stanovich och Wests teori om två bearbetningssystem, System 1 och System 2. Det förstnämnda, System 1, motsvarar det snabba tänkandet i vilket hjärnan arbetar snabbt och automatiskt utan någon större ansträngning eller medveten kontroll. System 2 däremot

kräver ansträngning och uppmärksamhet, tillexempel vid komplex beräkning, och motsvarar alltså det långsamma tänkandet. System 2 avgör medvetet vad vi skall tänka på och vad vi gör medan System 1 väcker spontana intryck och känslor. Då människor gör bedömningar av olika saker är det System 2, det långsamma tänkandet, som riktar uppmärksamhet och letar i minnet för att finna svar. System 1 övervakar samtidigt vad som pågår utanför och innanför medvetandet (eng. *the mind*) och genererar automatiskt bedömningar, tillskrivningar och utvärderingar. Dessa tillskrivningar spelar en stor roll när bedömning sker intuitivt och är vad som ligger till grund för olika heuristiker, fördomar och influenser (eng. biases) som påverkar bedömning och beslutsfattande (Kahneman, 2011).

Människor använder ett antal kognitiva heuristiker som förenklande strategier för att fatta beslut. Känslor och emotioner blir dock allt mer centrala faktorer vid studier som tar upp detta ämne (Kahneman, 2011). Slovic (2007) introducerar den affektiva heuristiken, vilken uppstår automatiskt och guidar människors informationsbearbetning och bedömning. All perception anses enligt Slovic ge upphov till viss affekt, emotion och känslointryck. Att använda sig av känslointryck kan i många fall vara enklare än att väga för- och nackdelar mot varandra eller hämta relevanta exempel från minnet. Den affektiva heuristiken kopplas alltså till det snabba tänkandet, System 1. Den är även kontext- och upplevelseberoende vilket gör att individen ibland kan bli lurad eller manipulerad beroende på sammanhanget (Slovic, 2007).

Då en individ står inför ett beslut kan varseblivningen av det påverkas av hur det framställs. Uppfattning av handlingar, utfall och osäkerhet som associeras med det särskilda valet en beslutsfattare har kallas för beslutsvinkling (eng. *decision framing*). Denna vinkling beror delvis på beslutsfattarens personliga egenskaper, normer och vanor, men även hur problemet i sig är formulerat. Vinklingseffekten har visat sig inträffa vid många olika problem gällande val för olika typer av personer (Tversky och Kahneman, 1981).

Kahneman och Tversky (1992) beskriver en teori om förlustundvikande (eng. *loss aversion*) och visar på att förlustvinkling är mer kraftfullt än vinstvinkling. Detta innebär att människor gärna undviker förluster samt att vinkling av ett val utefter förlust har större inverkan än vinkling utefter vinst.

Det har tidigare undersökts hur referenspunkten för pensionsålder tillsammans med förlustvinkling påverkar människor i deras pensionsbeslut, enligt Fetherstonhaugs och Ross (1999) studie beskriven av Aaron (1999). I studien påvisades kraftfulla vinklingseffekter och fler tenderade att välja en senare pensionsålder då den tidigare åldern vinklades som en förlust av pensionsinkomst jämfört med då den senare åldern vinklades som vinst av pensionsinkomst. Alltså hade förlustvinkling större effekt och stärker teorier om att förluster upplevs som mer negativa än vad vinster upplevs som positiva (Fetherstonhaugs & Ross, 1999).

Det har även visat sig att åldern spelar in i hur människor fattar beslut. Ju äldre vi blir desto mer ser man på livet utifrån ett tidsbegränsat perspektiv, detta fenomen tas upp i den socioemotionella selektivitetsteorin, även kallad SST (Chang och Tuan Pham, 2013). SST menar att om en individ uppskattar att hen har lång tid kvar att leva så fokuserar hen mer på kunskap och erfarenhet, exempelvis karriären. Om individen uppskattar att tiden är knapp så fokuserar denne mer på sitt känslomässiga välmående istället, exempelvis umgänge med nära och kära.

Griffin et al (2012) presenterar Carstensens (2006) studie om äldre individers skattning av tid kvar i livet, där Carstensen påvisar att tid upplevs allt viktigare ju äldre man blir. Carstensen menar även att när slutet av livet

närmar sig tenderar människor att fokusera på intuitiva, känslomässiga och relationsinriktade beslut snarare än långsiktiga ekonomiska beslut.

Metod

Studien genomfördes med hjälp av en elektronisk enkätundersökning via företaget CMA Research som skickade ut enkäten till ett urval av individer födda mellan år 1947-1965 från deras panel. De slutliga deltagarna var dock födda mellan 1949-1965, alltså var den yngsta deltagaren 49 år och den äldsta 65 år vid undersökningens tidpunkt. Medelåldern för samtliga deltagare var 57,3 år och medianåldern 57 år. Totalt svarade 370 respondenter varav 338 användes för analys av data, av dessa var 174 kvinnor och 164 män.

Två versioner gjordes av enkäten, i vilka samtliga frågor var likadana förutom en informationsdel som var förlustvinklad, antingen efter tid eller pengar. De två versionerna slumpades ut så att hälften av deltagarna fick den pengavinklade informationen och hälften fick den tidsvinklade.

Enkäten bestod av tre huvuddelar. Del (1) undersökte deltagarnas preferens av antingen tid eller pengar. Denna del bestod av fem frågor. Frågorna var utformade med två svarsalternativ på respektive fråga där respondenten ombads välja det alternativ som denne föredrog framför det andra. Det ena alternativet implicerade att deltagaren föredrog tid och det andra alternativet implicerade att deltagaren föredrog pengar. Utifrån dessa frågor klassificerades respondenterna som antingen pengapreferent eller tidspreferent, beroende på vilket alternativ av tid eller pengar man svarat flest gånger.

Del (2) bestod av en informationstext om pension som var förlustvinklad utefter tid eller pengar.

Del (3) innefattade beslutsfattande angående vid vilken ålder deltagaren ville gå i pension.

Utöver enkätens huvuddelar fanns det i början ett antal bakgrundsfrågor kring tillexempel kön och ålder. I slutet fanns det frågor om olika kontrollvariabler som skulle kunna ha inverkan på deltagarnas beslut och preferens, tillexempel inkomst och upplevd hälsa.

Enkäten programmerades i CMAs webbaserade enkätverktyg och tog cirka 10 minuter dör deltagarna att fylla i. Insamlingen skedde under sju dagar. All data som enkäten resulterat i har sedan analyserats och grafer har skapats i programmet IBM SPSS Statistics 22. Insamlad Data består av nominal- och ordinaldata. De tester som använts är Pearson Chi-tvåtest samt binär logistisk regression. Undersökningen hade ett objektsbortfall på ca 60%.

Resultat

I denna konferensrapport presenteras resultat utifrån studiens huvudhypotes. Fler resultat och bifynd går att hitta i huvudrapporten.

Hur respondenter svarat på pensionsvals-frågan, beroende på vilken sorts vinklad information de läst.

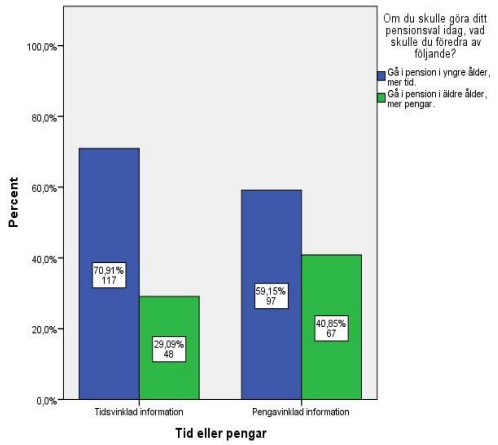

Graf 1.1: Svarsfördelning för pensionsvalsfrågan för samtliga respondenter, uppdelat utefter vinkling

Resultat, graf 1.1
Denna graf visar svarsfördelningen för samtliga respondenter på pensionsvalsfrågan. Den vänstra stapeln i varje stapelpar visar andelen deltagare som svarade att de hellre vill gå i pension i yngre ålder. Den högra stapeln i varje stapelpar visar andelen som svarade att de hellre vill gå i pension i äldre ålder. Stapelparet till vänster visar svarsfördelningen bland de som läste den tidsvinklade informationen och stapelparet till höger visar svarsfördelningen bland de som läste den pengavinklade informationen.

En majoritet av deltagarna valde att gå i pension vid en yngre ålder oavsett vilken typ av vinklad text de läst. Det var en större andel av de tidsvinklade respondenterna som valde den yngre pensionsåldern (70,91%) jämfört med de pengavinklade (59,15 %). Det var alltså 11,76 procentenheter fler bland de tidsvinklade som valde den yngre pensionsåldern. Vice versa så var det en större andel av de pengavinklade som valde den senare pensionsåldern, 40,85% valde en sen pensionsålder medan 29,09% av de tidsvinklade deltagarna valde sen pensionsålder.

Skillnaden i svar på pensionsvalsfrågan mellan grupperna som läst tids- respektive pengavinklad informationstext är statistiskt signifikant: 1,684(1,065;2,662), p = 0,026. Det innebär att oddset för att en deltagare som läser en pengavinklad informationstext ska välja att gå i pension senare är 1,68 gånger större jämfört med en deltagare som läser en tidsvinklad informationstext.

Diskussion kring graf 1.1
Det var flest deltagare som valde att gå i pension vid en yngre ålder oavsett informationstextens vinkling. En mindre andel av de som blev pengavinklade än de som blev tidsvinklade valde en tidig pensionsålder, denna skillnad är signifikant. Detta indikerar att vinkling har en viss inverkan på val av pensionsålder. Denna vinklingseffekt stärker Tverskys & Kahnemans (1981) beslutsvinklingsteori och visar att de olika vinklade texterna hade en effekt för vilket beslut som fattades angående pensionsålder. Resultatet är intressant eftersom det visar att vinklad information kan påverka större livsbeslut, vilket var ett av studiens mål att undersöka. Detta resultat stämmer även överens med vad Fetherstonhaug och Ross (1999) hittat i sin studie kring pensionsbeslut som visar att pensionsbeslut kan påverkas av förlustvinklad information.

Hur respondenter svarat på pensionsvals-frågan, med eller mot sin preferens samt med eller mot vinklingen på den lästa informationen

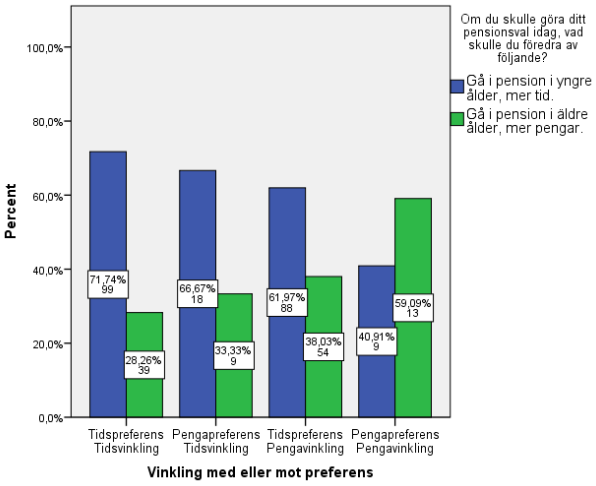

Graf 1.2. Svarsfördelning gällande pensionsvals-frågan för samtliga respondenter, indelade i grupper med olika preferenser och informationsvinkling.

Resultat, graf 1.2
Andelen tidspreferenter uppgick till 85,07% (285 st) av deltagarna och andelen pengapreferenter uppgick till 14,93% (50 st) av deltagarna.

Det var fler respondenter (71,74%, 99 st) som föredrog tid, läste den tidsvinklade informationstexten och därefter valde att gå i pension tidigare jämfört med respondenter som föredrog tid, läste den pengavinklade texten och valde att gå i pension tidigare (61,97%, 88 st). Detta är en skillnad på 9,77

procentenheter, skillnaden är inte signifikant: 1,558(0,943;2,574), p = 0,084.

Det var fler respondenter som valde att gå i pension sent som föredrog pengar och som läste den pengavinklade informationstexten (59,09%, 13 st) jämfört med andelen respondenter som föredrog pengar och läste den tidsvinklade informationen (33,33%, 9 st). Detta är en skillnad på 25,76 procentenheter, skillnaden är inte signifikant: 2,889(0,899;9,283), p = 0,075.

Diskussion kring graf 1.2

Från graf 1.2 går det att utläsa att det är flest respondenter som fattat ett pensionsbeslut som går i linje med både tidigare preferens och med den vinkling på informationstexten de fått läsa. Detta motsvarar de två yttersta staplarna och är alltså de som föredragit tid, läst tidsvinklad information och valt den yngre pensionsåldern samt de som föredragit pengar, läst pengavinklad information och valt den äldre pensionsåldern. Det går även att utläsa att det var ett färre antal som gör ett val i linje med sin preferens bland de som läst information som går emot den. Detta motsvarar de två inre stapelparen.

Detta resultat visar tendenser till att huvudhypotesen, vilken var att informationsvinkling som går emot deltagarnas preferens kan påverka människors beslut i pensionsvalet, stämmer. Detta ligger i linje med Kahneman & Tverskys teori om beslutsvinkling. Hypotesen har dock inte stärkts statistiskt.

Diskussion

Undersökningens huvudhypotes om att vinkling kan få deltagare att fatta ett pensionsbeslut mot tidigare preferens påverkades mycket av att fördelningen av preferens blev såpass ojämn, hela 85% av deltagarna klassificerades som personer som föredrar tid utifrån undersökningens preferensfrågor. Detta har försvårat vissa jämförelser mellan grupperna eftersom de som prefererar pengar varit så få. Denna ojämna fördelning skulle kunna bero på en bristande preferenskoll som överklassificerat respondenterna till att preferera tid. Den skulle även kunna kopplas till Carstensens studie (2006) som menar att tid upplevs allt viktigare ju äldre man blir, vilket kan ha haft en inverkan i och med att samtliga deltagare i denna studie var vid äldre ålder.

Oavsett preferens verkar en yngre pensionsålder generellt sett vara mer önskvärt sett till enkätens beslutsdel. Detta skulle kunna bero på att det är ett beslut som ligger relativt nära i tiden för studiens deltagare och att de inser vikten av socialt välmående, i enlighet med Chang och Tuan Phans (2013) socioemotionella selektivitetsteori (SST). Det kan även vara så att åldern hos deltagarna fått dem att fokusera på relationsinriktade beslut snarare än ekonomiska beslut (Carstensen, 2006). Detta kan tänkas få dem att föredra en yngre pensionsålder för att kunna ägna sig mer åt relationer än vid en äldre ålder för att få mer pengar i pension.

Slutsats

Denna studie har funnit att förlustvinkling av antingen tid eller pengar kan ha en inverkan på beslut angående vid vilken ålder en individ väljer att gå i pension, detta har fastställts med signifikanta tester och studiens delhypotes stöds.

Angående tidigare preferenser av tid eller pengar som människor har kan dock undersökningen inte fastställa dessa med statistisk säkerhet, utan beskriver tendenser.
Utifrån den preferensindikation som ingick i studien visar resultatet att människor oftast inte avviker från sin normalpreferens om de presenteras för förlustvinklad information som motsätter sig preferens kring pension. Detta innebär att studiens huvudhypotes inte stärks.

Trots att beslutsfattande i verkligheten inte är samma sak som beslutsfattande i en enkätundersökning ger denna studie värdefull

information och kunskap kring pensionsvalet och utformning av information om detta.

Referenser

Aaron, H. J. (1999). *Behavioral dimensions of retirement economics*. Washington D.C: Brookings Institution Press.

Carstensen, L. L., & Hartel, C. R., ed. (2006). *Socioemotional Influences on Decision Making: The Challenge of Choice.* Washington: National Academies Press.

Chang, H. H. & Tuan Pham, M. (2013). Affect as a Decision-Making System of the Present. *Journal of consumer research, Vol. 40*(1), s. 42-63.

Fetherstonhaugh, D. & Ross, L. (1999). Framing effects and Income Flow Preferences in Decisions about Social Security. I Behavioral Dimensions of Retirement Economics (s.187-213). Washington D.C.: Brookings Institution Press; New York: Russell Sage Foundation, c1999

Griffin, B., Hesketh, B ., Loh, V. (2012). The influence of subjective life expectancy on retirement transition and planning: A longitudinal study. *Journal of Vocational Behavior, Vol 81*(2), s. 129-137.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. London: Allen Lane.

Rapkin, B. D., & Fischer, K. (1992). Framing the construct of life satisfaction in terms of older adults' personal goals. *Psychology and Aging. Vol 7*(1), s. 138-149.

Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2007). The affect heuristic. *European Journal of Operational Research, Vol 177*(3), s 1333-1352.

Tversky A, Kahneman D. (1992). Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty, Vol 5*(4), s. 297-323

Tversky A, Kahneman D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice. *Science, Vol. 211*(4481), s. 453-458.